

ท้าวเทพกระษัตรี โ ท้าวศรีสุนทร

ไพโรจน์ย เสรีรักษ์ : สรุปความ

----- (จุล.2309)

ย ท้าวเทพกระษัตรี (จัน)ย พี่ย ท้าวศรีสุนทร (มุก) น้องย ทั้งสองเป็นวีรสตรีสามัญชนชาวใต้แท้ๆ โดยสายพันธุ์ชาติบรรพบุรุษปกครองและเป็นวีรสตรีไทยสามัญชนย สองท่านแรกของชาติไทยที่ได้รับการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์ถาวรเด่นสง่าผดุงผาเผยย เป็นที่เคารพสักการะน้อมรำลึกถึงวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของท่านท้าวทั้งสองในการปกป้องรักษาเมืองถลางย รักษาเอกราชของชาติของแผ่นดินที่วีรราชศัตรูรุกรานเข้าโจมตีหวังยึดครองดังเหตุการณ์ปรากฏที่อุทกบัณฑิตไว้ในพงศาวดารเมืองถลางอย่างชัดเจนละเอียดแล้ว ได้บอกให้เรียนรู้ว่า

ย พระเจ้ากรุงอังวะ (พระเจ้าปดุงย กษัตริย์พม่า:ผู้บันทึก)ย สั่งให้บุกทัพเข้ามารุกรานหัวเมืองฝ่ายใต้พร้อมกันทั้งย ๒ย ผังของไทยในย พ.ศ.ย ๒๓๒๘ย โดยแบ่งกองทัพบุกเข้าตีเมืองกระบุรีย ชุมพรย ไชยา ย ตลอดจนไปจนถึงเมืองนครศรีธรรมราชย ขณะนั้นกองทัพไทยในเมืองพระนคร(เมืองหลวง)ย ยังติดพันการศึกอยู่ที่กาญจนบุรีย ยกลงมาช่วยรบไม่ทันย เมืองกระบุรีย เมืองชุมพรย เมืองไชยาและเมืองนครศรีธรรมราชย จึงปราศภัยแก่ข้าศึกย ส่วนทัพเพื่อที่บุกเข้าตีได้เมืองตะกั่วป่าย เมืองตะกั่วทุ่งย แล้วยกเลยไปตั้งค่ายล้อมเมืองถลางไว้ย ประจวบกับขณะเดียวกันนั้นย พระยาถลางย (เจ้าเมืองถลาง : ผู้เขียน)ย ถึงแก่อนิจกรรมยังมิมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองคนใหม่ย ภริยาพระยาถลางชื่อ จัน กับน้องสาวชื่อย มุกย จึงคิดอ่านการศึกกับกรมการเมืองทั้งปวงให้ตั้งค่ายใหญ่ขึ้นย ๒ย ค่ายย ไว้ป้องกันรักษาเมืองย ฝ่ายพม่าล้อมเมืองอยู่เดือนเศษย ก็ยังตีหักเข้าเมืองไม่ได้ เมื่อหมดเสบียงอาหารก็ให้เลิกทัพกลับไปย สงครามครั้งนี้เรียกว่าย โ สงครามย ๘ย ทัพ โ ย สำหรับเมืองถลางต่อมามีการสู้รบกับพม่าอีกหลายครั้งย ซึ่งมาในรูปแบบกองโจรย จนถึงปีย พ.ศ.ย ๒๔๕๓ย ต้นรัชกาลที่ ๓ย เมืองถลางจึงแตกถูกพม่าปล้นฆ่าเผาทำลายอาคารบ้านเมือง ป้อมกำแพงจนหมดสิ้นย เมืองถลางกลายเป็นเมืองร้าง

[ท้าวเทพกระษัตรีย ย \(ท่านผู้หญิงจัน\)](#)

[ท้าวศรีสุนทรย \(คุณมุก\)](#)

[พญาถลางทองพูน ณ ถลาง](#)

[พญาถลางเทียนย ย \(พญาเพชรศิริศิริพิไชยสงครามรามคำแหง\) เมืองภูเก็ต พญาทูลกระชกเทียน \(จดหมายเหตุเทียน\)](#)

[แม่ปราง](#)

[เจ้าคุณมรดาทอง](#)

[พระยาศรีสุริย](#)

[มหาดเล็กเนียม](#)

[ทองเพ็ญย ย](#)

ย

ย

ย ด้วยวีรกรรมผู้นำกองทัพย ชาวเมืองทั้งหญิงชายย รบพม่าจะประสบความสำเร็จข้ามะพม่าข้าศึกครั้งยิ่งใหญ่ที่ไม่เคยปรากฏว่าในประวัติศาสตร์ไทยสตรีสามัญท่านใดที่มีจิตใจกล้ากล้าย อาจหาญย เฉลียวฉลาดในเชิงยุทธย สามารถนำพากองทัพออกรบกับกองทัพพระราชศัตรูย ต้องเลิกทัพหนีกลับไปย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชย จึงพระราชทานเครื่องยศสถาปนาให้ย จันย เป็นย ท้าวเทพกระษัตรีย ให้ย มุกย เป็นย ท้าวศรีสุนทรย [วีรสตรีไทย](#) ให้เป็นเกียรติยศสืบไป เป็นที่ภาคภูมิใจของวงศ์ตระกูลและชาวเมืองถลางย เมืองภูเก็ตตลอดมาย แต่ชาวเมืองทั่วไปย ยย เรียกขานกันสั้น ๆย ว่าย ย่าจัน(ท่านผู้หญิงจัน)ย ย่ามุก(คุณมุก)

ย วีรกรรมของวีรสตรีทั้งย ๒ย ท่าน อันแสดงถึงความกล้าหาญย เด็ดเดี่ยวย โดดเด่นย ของท่านท้าวท่านนั้น แม้กาลจะล่วงเลยมานานย ถึงย ๒๑๗ย ปีแล้ว ก็ยังเป็นທີ່ระลึกถึงและกล่าวขานกันไม่ว่างเว้นของประชาชนทั้งชาวถลางและภูเก็ตเสมอมา ด้วยเหตุนี้จึงได้พร้อมใจร่วมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ของท่านท้าวทั้งย ๒ย ย ขึ้นไว้ย โดยประดิษฐานย ณย บนแท่นคอนกรีตประดับหินอ่อนย องค์อนุสาวรีย์มีรูปพรรณลักษณะยืนเคียงคู่กันย หอด้วยทองสัมฤทธิ์รมดำย ขนาดใหญ่เท่าครึ่งตัวจริงย ทรงผุดอกกระทุมหวิเศย สวมเสื้อแขนยาวทรงกระบอกย ปกคอสั้นปล่อยชายเสื้อคลุมตะโพกคล้องสะไบเฉียงรอบคออยู่ด้านล่างเป็นรูปไขว่ทับพันรัดได้ราวนมทั้งย ๒ย นุ่งผ้าโจงกระเบน ชายล่างอยู่ในระดับครึ่งแข้งย มือขวาท้าวเทพกระษัตรีกุมค้ำดาบไม่หุ้มฝักย แขนแนบตะโพก ปลายดาบชี้เยื้องออกเป็นมุมฉากกับลำแขนไปทางขวา ย มือซ้ายของอุชคอกขึ้นจับแขนขวาตรงกึ่งกลางระหว่างข้อศอกกับข้อมือของท้าวศรีสุนทรย ในลักษณะยึดไว้ย ส่วนมือซ้ายของท้าวศรีสุนทรปล่อยวางแนบลำตัวลงไปไม่ถึงอะไรย มือขวาก็ค้ำดาบย เช่นเดียวกับท้าวเทพกระษัตรีอยู่ในท่าที่เตรียมพร้อมเข้ารบข้าศึกย ทั้งย ๒ย ยืนคู่กันในท่ายืนขางให้กันนิต ๆย สายตาจึงพุ่งตรงไปข้างหน้าทางด้านทิศเหนือ

ย อนุสาวรีย์ประดิษฐานบนแท่นคอนกรีตทรงสี่เหลี่ยมคางหมูเท่ากันทั้งสี่ด้าน ย ประดับหินอ่อนสูง ย ๓ย เมตร ย

ตั้งถาวรอยู่ทิวเขย่นสี่แยกถนนเทพกระษัตรีตัดกับถนนศรีสุนทร ย ในเขตหมู่ที่ ย ๓ย และหมู่ที่ ย ๕ย ตำบลศรีสุนทร (ทั่วไปเรียกว่า ย สี่แยกท่าเรือ : ผู้เขียน)ย

อำเภอถลาง ย จังหวัดภูเก็ต ย โดยัญเชิญมาประดิษฐานเมื่อวันที่ ย ๒๕ย มีนาคม พ.ศ. ย ๒๕๑๐ย ซึ่งเดิมได้หลักฐานว่าเป็นวันที่ตรงกับวัน ย

ชัยชนะพม่าข้าศึกของชาวเมืองถลาง ย ย เมื่อปี พ.ศ. ย ๒๓๒๕ย คือวันที่พม่าแตกทัพหนีไปจากเมืองถลาง

(จากการศึกษาเอกสารหลายฉบับและจากจดหมายพระยาสุรินทราชา เทียบวันตามสุริยคติแล้ว วันถลางชนะศึกคือวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๓๒๕)

ย ต่อมาเมื่อวันที่ ย ๒๓ย พฤษภาคม พ.ศ. ย ๒๕๑๐ย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชการที่ ย ๙)ย ย

ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงกระทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์ท้าวเทพกระษัตรี โ ท้าวศรีสุนทร แห่งนี้

ย บนพนักฐานอนุสาวรีย์มีข้อความจารึกไว้เพื่อเทิดทูนเกียรติยศของท่านท้าวทั้ง ย ๒ย และให้ผู้คนทั่วไปได้ทราบ ย มีใจความว่า

ย โ ย ท้าวเทพกระษัตรี (จัน)ย ท้าวศรีสุนทร (มุก)ย ได้กระทำการป้องกันรักษาเมืองถลางเมื่อ พ.ศ. ย ๒๓๒๕ย ตีหักเอาเมืองได้ ย พม่าแตกทัพกลับไปเมือง ย ๒

ย ๑๑๔๔ ย มะเส็ง สัปตศก ย จ.ศ. ย ๑๑๔๗ย เป็นวีรกรรมอันควรแก่ชาวเมืองถลาง ย ตลอดจนชาวไทยทั่วไปยกย่องสรรเสริญ ย ชาวเมืองถลางโดยการนำของนายอ้วน ย

ย สุระกุล ย ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต ย ชวนกันสร้างขึ้นไว้เมื่อ ย ๕ ๑๙ ๖ย มะเมียอัฐศก ย จ.ศ. ย ๑๓๒๕ย ๒๕ย เมษายน ย พ.ศ. ย ๒๕๐๙ย เวลา ย ๐๘.๐๙ย น.ย

ย ขอใหดวงวิญญาณของวีรสตรีทั้งสอง ย จงสถิตเป็นมิ่งขวัญปกป้องชาวถลางสืบไป

ชีวิตประวัติท้าวเทพกระษัตรี-ท้าวศรีสุนทร

ย สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๔ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ย สงขลา (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยทักษิณ) ผศ.สงบ ย

ย ส่งเมือง ย และ อาจารย์ดวงใจ ย เอช เรียบเรียง ให้ได้ศึกษาเรียนรู้ซึ่งขอเอามาถ่ายทอดเพื่ออ่านทั่วไปประจักษ์ดังต่อไปนี้

ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร

ย ท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร เป็นวีรสตรีที่สำคัญของเมืองถลางและขอชาติไทย เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ถือกำเนิดจากตระกูลเมืองถลาง

ย ซึ่งมีอิทธิพลสูงสุดในเมืองถลาง ย ในระยะที่เมืองนี้มีฐานะเป็นศูนย์อำนาจปกครองหัวเมืองภาคใต้ชายฝั่งตะวันตกตั้งแต่ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

ย ท้าวเทพกระษัตรีมีชื่อเดิมว่า โ จันโน โ ส่วนท้าวศรีสุนทรมีชื่อเดิมว่า โ มุกโน ตามพงศาวดารเมืองถลาง ย ซึ่งเขียนจากคำบอกเล่าในปี พ.ศ.๒๓๙๔ย

ย โดยลูกหลานของตระกูลเมืองถลาง ย กล่าวถึงบิดามารดาของท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรไว้ว่าสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองไทรบุรี

ย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในพงศาวดารดังนี้คือ โ โ ฆได้รู้ได้เห็นเองว่าเมืองถลางแต่ก่อนนั้นจอมร้างบ้านตะเคียนเป็นเจ้าเมือง ย เมียจอมร้างเป็นแขกเมืองไทร

ย หมาเลียลูกมะหุมเฒ่าก่อน ย ผัวตายเป็นหม้ายอยู่ ย มะหุมน้องบากมาเอาเงินมรดกห้าพันเศษ

ย หมาเลียขัดใจไม่อยู่เมืองไทยมาอยู่เมืองถลางได้กับจอมร้างเป็นผัวมีลูกชาย ๒ คน หญิง ๓ คน รวม ๕ คน หญิงชื่อ จันเป็นท้าวเทพกระษัตรี

ย หญิงถัดมาชื่อมุกเป็นท้าวศรีสุนทร โ ฆโ ฆ และน้องคนอื่น ๆ ได้แก่ หมา เป็นหญิงกับน้องชายอีก ๒ คน คือ พระยาถลาง (อาด) กับพระพล เรือง กรมการเมืองถลาง

ย แต่ในหนังสือประวัติท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร หรือประวัติตระกูล ณ ถลาง ย ซึ่งเขียนโดยขุนนภวิจิตร ณ ถลาง (ไวย ณ ถลาง) สมาชิกคนหนึ่งในตระกูล ณ ถลาง

ย เรียบเรียงไว้เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๗ กล่าวไว้แตกต่างออกไปว่า บิดาของบุคคลทั้ง ๒ ชื่อจอมทองคำ เจ้าเมืองถลาง เป็นบุตรจอมร้างกับนางชาเรีย

ย น้องสาวเจ้าเมืองไทรบุรี โ ส่วนมารดาชื่อ ศรีทองไม่ทราบชาติกำเนิด

ย อย่างไรก็ตาม โ ฆว่าท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรจะเป็นลูกจอมร้างหรือจอมทองคำ แต่ก็ชี้ให้เห็นว่าบุคคลทั้ง ๒ เป็นคนตระกูลเจ้าเมืองถลาง

ย ซึ่งมีอำนาจขึ้นในเมืองนี้ในระยะที่รัฐบาลไทยทางภาคกลางกำลังอ่อนแอ

ย เพราะฝ่ายแพ่ต่อการสู้รบกับพม่าและตระกูลเจ้าเมืองถลางในระยะดังกล่าวพยายามที่จะรักษาของตนในเกาะนี้เอาไว้

ย โดยพยายามที่จะสร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกับตระกูลเจ้าเมืองอื่น ๆ เป็นต้นว่าเมืองไทรบุรี ตะกั่วทุ่ง นครศรีธรรมราช และกับข้าหลวงที่ส่งมาจากส่วนกลาง

ย ท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรซึ่งเป็นธิดาคนโตและคนรองของตระกูลเมืองถลาง ย จึงได้รับการเลี้ยงดูและฝึกฝนอบรมมาตั้งแต่เด็ก ๆ

ย เพื่อรับภาระอันหนักอึ้งของตระกูลเมืองถลางในการควบคุมดูแลไพร่พล ขูดหาแร่ดีบุกโดยการทำเหมืองขูด

ย การแสวงหาเครื่องบริโภคและอุปโภคซึ่งขาดแคลนและหายากมากโดยเฉพาะข้าวที่ใช้เลี้ยงไพร่ซึ่งมีจำนวนมาก ย การหาตลาดเพื่อจำหน่ายดีบุก

ย การแสวงหาอาวุธเพื่อป้องกันภัยจากโจรสลัดและพม่า ย การรักษาสถานภาพของตระกูล

ย ในฐานะเจ้าเมืองถลางซึ่งมีผลประโยชน์เกี่ยวพันกับดีบุกและกลุ่มบุคคลภายนอกคอยฉกฉวยแย่งชิงอยู่ตลอดเวลา โ ฆว่าจากไทรบุรี นครศรีธรรมราช พม่า ชาวกูย

ย และรัฐบาลกลาง ตระกูลเมืองถลาง ของท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร ย ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา ย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลทั้ง ๒

ย ถึงแม้จะเป็นผู้หญิงแต่เป็นพี่ใหญ่ของครอบครัวของตนมาตั้งแต่เด็ก ๆ ตามลักษณะโดยทั่วไปของครอบครัวทางภาคใต้ ถึงแม้จะถือว่าผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า

ย แต่ลูกผู้หญิงคนโตก็ได้รับการฝึกอบรมให้เข้ารับภาระช่วยเหลือครอบครัวไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย ย ย

ย ไม่มีหลักฐานขั้นต้นใด ๆ ระบุวันเดือนปีเกิดของท้าวเทพกระษัตรีไว้ แต่สันย ราชภัฏชารักษ์ ได้สันนิษฐานไว้ในหนังสือท้าวเทพกระษัตรีว่า ย ว่า

ย ท้าวเทพกระษัตรีคงเกิดในราว พ.ศ.๒๒๗๘ หรือหลังจากนั้นประมาณไม่เกิน ๕ ปี โดยคาดเดาเอาว่าในปีที่เกิดศึกถลางในปี พ.ศ.๒๓๒๕ ท้าวเทพกระษัตรี

ย คงจะมีอายุประมาณ ๕๐ ปี ตั้งแต่เกิดจนเติบโตเป็นสาว

ย วิธีชีวิตของท้าวเทพกระษัตรีต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเกาะถลางที่สับสนวุ่นวายมากที่สุดยุคหนึ่ง

ย ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารเมืองถลางตอนหนึ่งว่า

โ โ ชขุนนางเมืองกลางนั้นจอมเฒ่าอยู่บ้านดอนย จอมร้างอยู่บ้านตะเคียน จอมเฒ่ากับจอมร้างเป็นลูกพ่อเดียวกันคนละมารดา ลูกหลานมะหมอยู่บ้านดอนได้เป็นพระยากลางเจ็ดตงโ ชเดิมแต่ก่อนบ้านดอนกับบ้านตะเคียนสามัคคีรสกันดีมีชื่อเสียงสืบลวงค์เป็นเจ้าเมืองสืบมาฝ่ายบ้านลิพอนจอมสุรินคิมชอบย จะตั้งตัวเป็นใหญ่ มีตราออกมาให้จับจอมสุรินฆ่าเสีย เป็นโทษชบดต่อแผ่นดินสิ้นเชื้อผู้ตั้งเมืองกลางว่างพระยากลางคางเซ่งชาวกรุงออกมาเป็นเจ้าเมืองย พระยากลางอาดเป็นเจ้าเมืองขึ้นผู้ร้ายยิงพระยากลางตายเมืองก็ว่างอยู่ ได้แขกไทรมาเป็นเจ้าเมืองอยู่หนึ่งพวกกลางคิดรบแขกตั้งแต่ค่ายที่ไม้ขาวปากสาครตั้งร่อจึงตั้งตัวขึ้นโ ชโ

ย เหตุการณ์ที่สืบสวนวายุข้างต้นได้กลายเป็นสิ่งเร้าช่วยกระตุ้นให้ท้าวเทพกระษัตรีกลายเป็นหญิงผู้กล้าหาญ มีไหวพริบที่จะต่อสู้เพื่อรักษาสถานภาพของครอบครัวอยู่ตลอดเวลา แม้แต่การแต่งงานครั้งแรกของท้าวท้าวหม่อมศรีภักดีหรือนายภักดีภูธรชาวเมืองตะกั่วทุ่งผู้มีอิทธิพลก็ต้องการจะสร้างความสัมพันธ์กับเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งทางเมืองนครศรีธรรมราชส่งออกไปเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วทุ่งคงราว ๆ ในระยะที่เมืองนครศรีธรรมราชตั้งตัวเป็นอิสระ หลังจากหม่อมศรีภักดีถึงแก่สญกรรมไม่นานนัก ท้าวเทพกระษัตรีได้แต่งงานใหม่กับพระยาพิมลอดีตเจ้าเมืองกระบี่ และกรมการเมืองคนสำคัญของเมืองชุมพรทั้งนี้เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ตระกูลเมืองกลางกับขุนนางอิทธิพล ซึ่งเข้าใจว่าพระยาพิมลนั้นเป็นข้าหลวงมาจากเมืองหลวง เพราะภายหลังได้ส่งบุตรธิดาที่เกิดจากท้าวเทพกระษัตรี ๒ คน คือแม่ทองมากับนายเนียมเข้าไปถวายรับราชการฝ่ายในและฝ่ายหน้าในเมืองหลวง ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารเมืองกลางตอนหนึ่ง โ ช แล้วได้กับพระยาพิมล มีลูกหญิงชื่อแม่ทองมากับไปถวายเป็นมารดาเจ้าครอกอุบลลูกถัดมาชายโ ช ชื่อนายเนียมเป็นมหาดเล็กครั้งแผ่นดินต้นโ ช โ พระยาพิมลหลังจากแต่งงานกับท้าวเทพกระษัตรีก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองกลางอยู่ระยะหนึ่ง แต่ต่อมามีความผิดจึงโปรดให้ย้ายไปเป็นเจ้าเมืองพัทลุง หลังจากนั้นพระยากลาง (เทียน) ซึ่งเป็นบุตรชายคนโตของท้าวเทพกระษัตรี กับหม่อมศรีภักดี ก็ได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นเจ้าเมืองกลางคนต่อมา ท้าวเทพกระษัตรีต้องรับภาระต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่และแม่ของเจ้าเมืองไม่น้อย เนื่องจากทางเมืองหลวงเริ่มส่งข้าหลวงออกมาเร่งส่วยทางหัวเมืองชายฝั่งตะวันตกของภาคใต้ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี โดยเฉพาะระหว่างปี พ.ศ.๒๓๑๙- ๒๓๕๐ ทำให้เกิดเรื่องขัดแย้งบ่อย ๆ กับบรรดาข้าหลวงเหล่านั้น ดังปรากฏหลักฐานหลายแห่งในเอกสารเมืองหลวง ภาวะการณ์เช่นนี้ทำให้ท้าวเทพกระษัตรีพยายามแสวงหามิตรใหม่ เพื่อรักษาสถานภาพของตระกูลของตนในเมืองกลางเอาไว้ โดยหันไปสนิทสนมกับพ่อค้าชาวอังกฤษซึ่งเข้ามารับซื้อแร่ดีบุก ตั้งห้างร้านในเมืองกลาง โดยเฉพาะกับฟรานซิส ไลท์ หรือพระยาราชภักดีต้นอดีตพ่อค้าชาวอังกฤษและต่อมาได้เป็นผู้ว่าการเกาะปีนังของอังกฤษคนแรก

ย ในเอกสารเมืองกลางซึ่งส่วนหนึ่งเป็นจดหมายส่วนระหว่างท้าวเทพกระษัตรีกับฟรานซิส ไลท์ได้บ่งบอกให้เห็นว่าบุคคลทั้ง ๒ มีความสนิทสนมกันมากมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาตลอดตั้งแต่ฟรานซิส ไลท์ ได้เป็นผู้ว่าเกาะปีนังแล้ว ดังตัวอย่างจดหมายฉบับหนึ่งซึ่งท้าวเทพกระษัตรียังมีบรรดาคิดเป็นเพียงท้าวผู้หญิง มีไปถึงฟรานซิส ไลท์ตอนปลายปี พ.ศ.๒๓๒๗ ก่อนพ่ายกทัพมาตีเมืองกลางเล็กน้อย มีข้อความตอนหนึ่งว่าโ ช โ ช หนังสือท่านผู้หญิง (จีน-ผู้เขียน) มาถึงลาโดก (ไลท์-ผู้เขียน) ด้วยมีหนังสือไปนั้นได้แจ้งแล้ว ครั้นจะเอาหนังสือเรียนแก่พระยากลางพระยากลางป่วยหนักอยู่ และซึ่งว่ามาช่าย ฌ เมืองกลางขาดทุนหนักหาชำนานแล้วนั้น เห็นธุระของลาโดกอยู่ แต่หากว่าลาโดกเมตตาเห็นดูข้าเจ้า จึงเปลื้องทุนเป็นอันมากโ ช แลมีราวข้าว่าพม่าจะมาตีเมืองกลาง ท่านพระยากลางเจ็บหนักอยู่ถ้าพม่าจะมาจริง ข้าเจ้าจะได้พึ่งลาโดกเป็นหลักที่ยึดต่อไป แลซึ่งว่าเจ้าดีบุก คำนั่น ท่านพระยากลางยังเจ็บหนัก มิได้เวลากวาก่อน ถ้าพระยากลางคลายป่วยแล้ว จะได้ปรึกษาว่ากล่าวโ ช ครั้นข้าเจ้าจะลงไปพบลาโดกนั้น เจ้าคุณยังเจ็บหนักอยู่จึงให้เมืองภูเก็ต (หมายถึงพระยาพุทธราชาภูธรราช-ผู้เขียน) ลงมาลาโดก ได้เห็นคงคอยก่อน ถ้าเจ้าคุณคอยคลายป่วยขึ้นข้าเจ้าจะลงมาให้พบลาโดกโ ช โ

ย ท้าวเทพกระษัตรีได้แยกกันอยู่กับพระยาพิมลระยะหนึ่ง คือช่วงที่พระยาพิมลไปเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ภายหลังจึงกลับมาเป็นเจ้าเมืองกลางและอยู่ร่วมกันอีกย พระยาพิมลถึงแก่สญกรรมในปี พ.ศ.๒๓๒๘ อันเป็นปีที่ ๔ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หลังจากทีพระองค์ทรงสถาปนากรุงเทพฯเป็นนครหลวงแห่งใหม่ได้ ๓ ปีเท่านั้น พระเจ้าปดุง กษัตริย์พม่าก็โดยกกองทัพมาตีไทยหลายทาง(ที่เรียกว่าสงคราม ๙ ทฬ-ผู้เขียน)ด้วยเข้าใจว่าไทยเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ บ้านเมืองระส่ำระสาย พม่ายกทัพมาครั้งนี้มีเกวหนูนเมงยีหรือแกวุ่นเมงยีย อัครเสนาบดีเป็นแม่ทัพภาคใต้แยกเป็นทัพบกย ทัพเรือ ทัพบกมุ่งตีหัวเมืองปักษ์ใต้ตามทางเดินทัพ คือ เมืองกระบี่ (อำเภอกระบุรี จังหวัดระนองในปัจจุบัน) เมืองชุมพร ซึ่งก็สามารถตีเมืองทั้งสามได้ พม่าได้รับทรัพย์สมบัติ แลบ้านเรือนเสียหายยับเยินแล้วยกทัพต่อไปตีเมืองไชยา และเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งก็สามารถตีได้เช่นกัน สำหรับทัพเรือเมื่อตีหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกอันได้แก่ ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่งได้แล้ว ก็ยกทัพมุ่งมาตีเมืองกลางทันที เมื่อเจ้าเมืองกลางเพิ่งถึงแก่อนิจกรรมไปเช่นนี้ ก็ไม่มีเจ้าเมืองคอยบัญชาการรบ ท่านผู้หญิงจีนและคุณมุกน้องสาวร่วมกับเจ้าเมืองภูเก็ต คือ พระยาพุทธราชาภูธร (เทียน) บุตรชาย และคณะกรมการเมืองจึงเตรียมป้องกันเมืองกลางทันที

ย ชัยภูมิของเมืองกลางในครั้งนั้นมีท่าเรือสำคัญอยู่ห่างออกไปเรียกว่า ท่าตะเภา ส่วนด้านหลังเมืองเป็นป่ารก ยากแก่การเข้าโจมตี ท่านผู้หญิงจีนจึงแน่ใจว่าพม่าจะต้องยกทัพเรือเข้ามาทางท่าตะเภา แล้วโจมตีเมืองกลางทางด้านหน้า การป้องกันเมืองจึงได้กระทำที่จุดนี้ ในการวางแผนป้องกันเมืองนั้นมีการตั้งค่าย ๒ แห่ง คือที่บ้านค่ายแห่งหนึ่งและที่เกาะตะเคียนอีกแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ก็มีกำลังไปตั้งมั่นอยู่หลังวัดพระนางสร้าง ความคาดหมายของท่านผู้หญิงจีนมิได้ผิด เพราะพม่ายกทัพเรือมาทางท่าตะเภาจริง กำลังทัพพม่าในครั้งนี้มีมากกว่ากำลังเมืองกลางมากนัก ท่านผู้หญิงจีนจึงคิดอุบายที่จะทำให้พม่าเกรงกลัวไม่กล้ายกตีเมืองกลางโดยกลางวัน ท่านผู้หญิงจีนเลือกหญิงวัยกลางคนจำนวนน้อย ๆ คนให้แต่งตัวเป็นชายถือปืน แล้วท่านผู้หญิงจีนกับนางมุกก็แต่งตัวเป็นชายขึ้นคานหาม ให้อ่อง ทำท่าจะเข้าตีพม่า พม่าเห็นดังนั้นก็ออกมานอกค่ายจึงถูกปืนจากฝ่ายเมืองกลางล้มตายหนีเข้าค่ายไป ครั้นพอล่วงคืนท่านผู้หญิงจีนก็สั่งให้ทหารลอบออกไปซ่อนตัวภายนอก พอรุ่งเช้าก็จัดขบวนเดินเข้าค่าย ทำอย่างน้อยเรื่อย ๆ เพื่อให้พม่าสำคัญผิดว่าชาวเมืองกลางมีกำลังมาหนุน พม่าก็รู้สึกเกรงกลัว ไม่กล้ายกทัพเข้าตี จึงได้แต่ล้อมเมืองกลางไว้ เมื่อล้อมอยู่นานถึง ๑ เดือน

เสบียงอาหารก็ร่อยหรอ พวกพม่าเองก็ถูกชาวกลางฆ่าไปหลายร้อย แม้ทัพพม่าจึงสั่งให้ถอยทัพกลับในวันจันทร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๔ จะเห็นได้ว่าท่านผู้หญิงจันนั้นแม้เป็นหญิงแต่ก็มีใจเด็ดเดี่ยว เข้มแข็ง กล้าหาญ เป็นคนฉลาด มีไหวพริบดี กลอุบายดี และแน่นอนว่ากำลังทางด้านอาวุธที่ใช้ในครั้งนั้นก็ได้รับการสนับสนุนจากฟรานซิส โลห์มาก่อนส่วนหนึ่ง

ย เมื่อพม่าเลิกทัพไปแล้ว คณะกรรมการเมืองก็ได้มีใบบอกเล่าเหตุการณ์รบให้คนนำไปกราบทูลกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งเสด็จยกพลมาทางบก ประทับอยู่ที่สงขลาฉบับหนึ่งอีกฉบับหนึ่งได้นำไปกราบทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ รัชกาลที่ ๑ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้หญิงจันเป็นท้าวเทพกระษัตรีและนางมุกเป็นท้าวศรีสุนทร แล้วทรงแต่งตั้งพระยาทุรราชฎ์ (เทียน) บุตรชายคนโตของท่านผู้หญิงจันเป็นพระยาถลางสืบต่อไป พระยาถลาง (เทียน) ผู้นี้ได้มีบุตรหลานสืบตระกูลต่อมาจนปัจจุบัน คือ สกุล ประทีป ณ ถลาง

ย ท้าวเทพกระษัตรีมีบุตรธิดาทั้งหมด ๗ คน เป็นบุตรธิดาจากสามีคนแรก คือหม่อมศรีภักดี ๒ คน คือ คนโตเป็นหญิงชื่อปราง คนรองเป็นชายชื่อเทียน ซึ่งต่อมาได้เป็นพระยาถลาง (เทียน) หรือรู้จักกันทั่วไปว่า โ พระยาถลางหิดโ เป็นต้นตระกูล ประทีป ณ ถลาง และบุตรธิดาจากสามีคนที่ ๒ คือ พระยาพิมล (ชัน) ๕ คน คือ คนโตชื่อทองมา ได้ถวายตัวเป็นเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๑ คนที่ ๒ เป็นชายชื่อจ้อย ได้เป็นพระยายกกระบัตรเมืองถลาง คนที่ ๓ ชื่อเนียม เป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๑ คนที่ ๔ และคนที่ ๕ ชื่อแม่กิมและแม่เมือง เป็นหญิงทั้ง ๒ ไม่ได้รับราชการ

ย ในหนังสือประวัติท้าวเทพกระษัตรีท้าวศรีสุนทร หรือประวัติตระกูล ณ ถลาง กล่าวถึงครอบครัวท้าวศรีสุนทรไว้ว่า

ย โ โ มเมื่ออายุพอสมควร บิดาจัดการให้คนมุกหรือท้าวศรีสุนทร แต่งงานกับนายอาจ คนกรุงเทพมหานครที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านวังเมืองถลาง กับบิดาชื่อจอมพล และเมื่อพี่ชายได้เป็นเจ้าเมืองถลาง สามีของคุณมุกก็ได้เป็นปลัดผู้ช่วยร่วมกันปกครองบ้านเมือง ตัวคุณมุกเป็นหมั้นจึงไม่มีบุตรสืบตระกูล โ ม (กลุ่มผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ตได้ตรวจสอบหลักฐานเทียบเคียงยังไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานใดใกล้เคียงกับที่ระบุไว้) แต่น่าเสียดายที่ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับท้าวศรีสุนทรจากแหล่งอื่นเลย ไม่ว่าในทางพงศาวดารเมืองถลาง เอกสารเมืองถลางและแหล่งอื่น ฐานะของท้าวศรีสุนทรจึงเป็นเพียงน้องสาวคู่คิดและคอยสนับสนุนท้าวเทพกระษัตรีอยู่เบื้องหลัง จึงยกย่องให้เป็นวีรสตรีมีฐานะทัดเทียมกับพี่สาว

ย จากหลักฐานทั้งหมดที่ประมวลมา พอจะทำให้เห็นชีวิตประวัติและผลงานของท่านเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร ซึ่งได้ดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จในชีวิตระดับหนึ่งอย่างไรก็ตาม ถ้าหากไม่มีการประเมินผลความสำเร็จของท่านทั้งสองในศึกถลางครั้งนั้นแล้ว การเขียนชีวิตประวัติและผลงานครั้งนี้คงไม่สมบูรณ์

ย ความสำเร็จในการรักษาเมืองถลางของท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรในขณะที่เมืองถลางไม่มีเจ้าเมืองมีแต่ข้าหลวงของรัฐบาลกลางประจำอยู่ที่ทำเนียบปากพระชายฝั่งแผ่นดินใหญ่ตรงข้ามกับเกาะภูเก็ต เมื่อเกิดศึกพม่าข้าหลวงเหล่านั้นต่างประสบชะตากรรมต่าง ๆ กัน คือ

ย โ พระยารธรรมไตรโลกนกับพม่าที่ปากพระ พระยารธรรมไตรโลกตาย พระยาพิพิธโกโคยหนีไปทางเมืองพังงา ใสภาพการณ์เช่นนี้ย่อมมีผลเกื้อกูลต่อความสำเร็จของท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรให้โดดเด่นขึ้น พลังความสามัคคีของชาวถลางภายใต้การนำของวีรสตรีทั้ง ๒ ย่อมเป็นที่ประจักษ์แจ้งต่ออังกฤษและรัฐบาลกลางเป็นอย่างดี ฟรานซิส โลห์เคยเสนอต่อบริษัทยินเดียนเดียนตะวันออกของอังกฤษ ที่กัลกัตตาให้ยึดเกาะถลางเป็นสถานีการค้าของอังกฤษในการขยายกิจการค้าไปยังตะวันออกไกล แต่การที่ท้าวเทพกระษัตรีและชาวเมืองถลางได้แสดงวีรกรรมที่หาหาญครั้งนั้นได้กลายเป็นเหตุผลสำคัญทำให้ฟรานซิส โลห์และบริษัทยินเดียนเดียนตะวันออกของอังกฤษหันไปเลือกเกาะป็นังซึ่งเป็นเกาะร้างไม่มีผู้คนแทน สำหรับทางฝ่ายรัฐบาลกลางได้ส่งข้าหลวงใหญ่คนใหม่ คือ โ เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร จันทรโงจงศ์) โ ออกมาประจำอยู่ที่ปากพระพร้อมด้วยกำลังไพร่พลมากกว่าเดิม

ย หลังจากศึกถลางไม่นานนัก ชื่อของท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร เริ่มหายไปจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ หลังจากปี พ.ศ. ๒๓๓๑ แล้วไม่พบหลักฐานว่ามีการติดต่อกับฟรานซิส โลห์อีก หนังสือประวัติท้าวเทพกระษัตรีท้าวศรีสุนทร ได้กล่าวถึงวาระสุดท้ายของวีรสตรีทั้ง ๒ ไว้ว่า:-

ย โ โ มท้าวเทพกระษัตรีถึงแก่กรรมที่เมืองถลาง บั้นปลายของชีวิตท่านอาศัยอยู่กับบุตรชายคนโตซึ่งเป็นเจ้าเมืองถลางที่วังท่าเรือ:- (ผู้เขียน) ส่วนท้าวศรีสุนทรตามหลานชื่อเนียมกับทองมาไปอยู่กรุงเทพมหานคร และถึงแก่กรรมในกรุง โ ม แต่ก็ไม่ทันพบหลักฐานเกี่ยวกับวัน เดือน ปี ที่ถึงแก่กรรมของวีรสตรีทั้ง ๒

ย แม้การเวลาล่วงเลยมานานกว่า ๒๐๐ ปี ก็ตาม (พ.ศ. ๒๓๒๔- ๒๕๔๕ = ๒๒๑ ปี) แต่วีรกรรมอันแสดงถึงความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวของท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรนั้น ยังเป็นที่กล่าวถึงระลึกถึงของทั้งถลาง ชาวภูเก็ตและชาวไทยทั่วไปอยู่เสมอมา ด้วยเหตุนี้จึงได้รวมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นเป็นเครื่องน้อมรำลึกสักการะ จวบจนบัดนี้เมื่อชาวเมืองถลางภูเก็ตจะเดินทางออกนอกจังหวัด เมื่อผ่านอนุสาวรีย์ของท่านทั้ง ๒ ต่างก็ประนมมือไหว้ไปทางอนุสาวรีย์ทันที บ้างก็ไหว้เพื่อแสดงความเคารพระลึกถึงในคุณงามความดีของท่าน บ้างก็ไหว้เพื่อขอพรให้ท่านคุ้มครองปกป้องให้ปลอดภัยในการเดินทาง และขอให้ประสบความสำเร็จในกิจการงานที่ตนเดินทางไปทำเหมือนท่านที่มีความสำเร็จในการรักษาเมืองถลาง

ย ความบันทึกละเอียดต่อไปนี้เป็นคำให้การของพลโท รวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ นักปราชญ์ด้านประวัติศาสตร์ไทย อาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ ประธานกลุ่มผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต ซึ่งกรุณาเป็นวิทยากรบรรยายรายงานผลการสัมมนาประวัติศาสตร์ครั้งที่ ๒ ประวัติท้าวเทพกระษัตรี-ท้าวศรีสุนทร รวมเล่มพิมพ์เมื่อ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๓ ในหัวข้อ การบรรยายเรื่องความสัมพันธ์ของเมืองถลางกับธนบุรี กรุงเทพฯและเมืองนครศรีธรรมราช ในย่อหน้าสุดท้าย (เอกสารหน้า หน้า ๕) พลโท รวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ บอกให้รู้กันว่า

ย โ สมมาพูดถึงถลาง กองทัพเรือพม่ามาตีตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่งได้ ท่านผู้หญิงจันซึ่งถูกเกาะกุมตัวหนีมาได้ มาซ่อน숨ที่เมืองถลางต่อสู้กับพม่าไม่น่าจะทัน ท่านน่าจะเตรียมการรบมาก่อน โดยรู้จากตะกั่วป่าว่าพม่ามาแน่แล้ว จึงมีการเตรียมทัพ ท่านผู้หญิงจันเก่งมากในเรื่องเศรษฐกิจ การค้า การปกครอง ส่วนเรื่องการสู้รบเมืองถลางไม่มีกำแพงเมือง มีแต่เป็นค่ายที่ทำจากไม้เป็นเสาดันใหญ่มาตั้งเรียงกระเียน ซึ่งน่าจะมีการทำไว้ก่อนการตั้งค่ายต้องอาศัยภูมิประเทศ ความแข็งแรงของไม้มาทำป้อม พม่าก็มีเป็นค่ายใหญ่มาอยู่ใต้โคกตะโหนด ซึ่งเป็นที่รวมเสบียงอาหาร ยุทธโธปกรณ์ แจกให้แก่มหาดมูให้ไปตี รุกได้ก็รุก รุกไม่ได้ก็ถอย ทำกันอยู่หลายวันย ผมไม่ทราบที่ท่านมีดีอะไรอยู่ พม่าไม่สามารถสู้ได้เลย ท่านเก่งแน่ ผมจึงเรียนว่า ผมภูมิใจในการเป็นคนภูเก็ต ได้แม่ทัพที่เก่งกล่าสามารถ แต่ในหนังสือบอกว่าพม่าคอยยากแล้วถอยเรือกลับ ไม่ใช่ชนะครับ พม่านั้นสู้ไม่ได้และอดด้วยจึงถอย และในรูปคณะของท่านผู้หญิงจันไล่ติดตามไปถึงหาดและมีเขียนด้วยว่าท่านผู้หญิงจันไล่ตีพม่าจนกระทั่งหนีลงเรือไปย ลักษณะท้าวหาญของท่านผู้หญิงจันคุณหญิงมุก คงไม่ให้พม่าถอยไปง่าย ๆ ท่านรู้ว่าพม่าอ่อนไหวหอย ท่านต้องตามแน่ ศักยภาพในวันที่ ๑๓ มีนาคม รวมเวลาแล้วไม่ถึง ๒ เดือน

อาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ กรุณาเป็นวิทยากรในเรื่องเดียวกัน ขอเพิ่มเติม ความว่า
ย กรุณาดูเอกสารหน้า ๒๙ หลักต่อไปมีภาพ ท่านท้าวเทพกระษัตรีและจดหมายเหตุเมืองถลางฉบับที่ ๑ ตามหลักฐานหนังสือท่านผู้หญิงมาถึงลาโตกในบรรทัดที่ ๕
โ โ สมเล่ามีข่าวว่า พม่าจะมาตีเมืองถลางท่านพญาถลางเจ็บหนักอยู่ ถ้าพ่ายกมา จึงข้าเจ้าจะได้พึ่งลาโตกเป็นหลักยึดต่อไป โ โ อันนี้ผมเรียนว่า ที่พลโทรวมศักดิ์ถามว่ากี่เดือน ดูจากฉบับที่ ๒ ขวามือ หนังสือเจ้าพระยาสุรินทราชา บรรทัดที่ ๕ โ โ ผมได้รบพุ่งต้านต่อด้วยพม่า ร่างกายอ่อนอยู่ประมาณเดือนหนึ่ง ฝ่ายพม่าล้มตายเจ็บป่วยลงประมาณ ๓๐๐ ถึง ๔๐๐ คน พม่ายกเลิกแตกไป ณ วันจันทร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๔ ค่ำ มีมะเส็ง สัพคนัน โ โ เทียบแล้วเป็นวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๓๒๔

ย ฉบับที่ ๓ ต่อ หนังสือท่านผู้หญิงถึงพระยาราชภักดี ในบรรทัดที่ ๗ โ โ ผมบ้านเมืองเป็นจุลาจลลดข้าวปลาอาหารเป็นหนักหนา ดูชายกมาตั้งทำตึกอยู่ ณ ตะป่า ได้ตึกบ้างเล็กน้อย โ โ ย โ โ ผมแลหนึ่ง เมื่อพ่ายกมานั้น พญาธรรมไตรโลกให้เกาะเอาตัวดูเข้าไปไว้ ณ ปากพระ ครั้นพ่ายกมาตีปากพระได้กลับแล่นหนีมา ณ บ้าน โ โ ขอความต่อนี้ขัดแย้งกับที่ท่านพลโทรวมศักดิ์ค้านไว้

พลโทรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ กล่าวต่ออีกว่า ก็เป็นอันว่ามาจากปากพระ
ย เมื่อสงครามสงบเกิดความดีความชอบ ได้รับแต่งตั้งเป็นท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร โ โ
ย ขอเรียนอีกนิด ที่อ่าวเลพัง เกาะทะ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ วัดพระนางสร้างก็เช่นกัน ได้ข่าวว่ามีข้าของหมดแล้ว แล้วเราจะเอาอะไรไปเชิดชู
ย ทั้งหมดที่นำมาบันทึกบอกเล่าแล้วนี้เป็นเพียงบทความสั้น ๆ โดยสรุปในเหตุการณ์ครั้งสำคัญเท่านั้น เพื่อให้รู้ว่าทำไมจึงต้องสร้างอนุสาวรีย์ให้ท่านทั้ง ๒ ประทับด้วยยังมีผู้คนส่วนมากเมื่อมีโอกาสเดินทางผ่านอนุสาวรีย์นี้ก็มักจะพูดว่าในลักษณะไม่รู้จักประวัติและคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรที่ให้กับชาติบ้านเมืองมีประการใดท่านทั้ง ๒ ประการวีรกรรมอะไร เป็นต้น ผู้เขียนจึงมีดำริว่า
เห็นควรเขียนเรียบเรียงประวัติการสร้างอนุสาวรีย์แห่งนี้ออกมาเผยแพร่เพื่อให้เป็นที่กระจ่างสำหรับผู้คนที่ยังไม่รู้จักดีนัก
ก็เรียบเรียงเนื้อหาสาระในท่านองสรุปเอาอ่านในลักษณะเชิงส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ
นอกเหนือจากนี้หากมีผู้อ่านหรือผู้สนใจปรารถนาจะศึกษาเรียนรู้ให้ลึกซึ้งละเอียดพิสดาร ก็ให้หาหนังสือประวัติความเป็นมาประวัติศาสตร์เมืองถลาง_ภูเก็ตของผู้เขียนซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่สามารถได้แล้วผู้เขียนยินดีให้เป็นวิทยาทาน
เพื่ออุทิศกุศลกรรมที่ประพฤติกปฏิบัตินี้แด่ดวงวิญญาณท่านท้าวเทพกระษัตรี(จัน)ท่านท้าวศรีสุนทร(มุก)

ย ความเหี้ยมโหดและชอบรุกรานก่อสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน(ไทย)หลายครั้งหลายหน ได้สร้างความเคียดแค้นชิงชังแก่ชาวไทยยิ่งนัก
สมเด็จพระราชจักรีบรมราชกาลที่ ๑ ได้พระราชนิพนธ์เพลงยาวนิราศ เมื่อ พ.ศ.๒๓๓๖ ความว่า
ย ย โ ไอ้ชาติพม่ามันอาธรรม
เที่ยวล้างขอบชัณฑ์ทุกพารา
แต่ก่อนก็มีให้มีความสุข
รบรุกรฆ่าฟันเสียหนักหนา
ยับเยินเป็นป่าทุกตำบล
มันไม่คิดบาปกรรมทำลำบาก
แต่พลัดพรากจากกันทุกแห่งหน
มันเหล่าอสัตย์ทรชน
ครั้งนี้จะป่นเป็นธุลี โ ย

สดุดีวีรชนไทย
ย
ย โ สุริยทัยพระแม่เจ้าย ย ย ย ย ย ย วีรสตรีเอย
ย แสงทัฬหีแสงประชนะย ย ย ย ย ย ย ย จักรพรรดิเจ้า

